

In het nummer van 16 oktober van Woord en Dienst stond een interview met Zvi Marx naar aanleiding van mijn boek De kring om de Messias en de discussie die we hadden op 8 september in de Rode Hoed. Gezien het grote belang van de zaak waarom het gaat, wil ik graag de lezers van Woord en Dienst in mijn reactie laten delen. A. van de Beek

Beste Zvi,

In het nummer van Woord en Dienst van 16 oktober las ik het interview dat jij gegeven hebt naar aanleiding van mijn boek en onze discussie. Ik neem tenminste aan dat het gegeven is na de discussie, hoewel ik me dat moeilijk kan voorstellen. De toon is zo anders dan de gesprekken die wij op die dag hadden. Zeker, we waren het hartgrondig oneens, maar sommige dingen die toen tussen ons duidelijk leken, staan nu weer ineens volop onder kritiek. Daarom wil ik proberen nog eens mijn intenties te verduidelijken. Dat is niet alleen ter wille van mij zelf. Ook dat vind ik belangrijk. Want ik voel mijn diepste bedoelingen geweld aan gedaan. Belangrijker is evenwel, dat mensen mijn boek juist verstaan. Want een misverstaan van het boek kan kwade gevolgen hebben. Daarom schrijf ik je deze brief publiekelijk, zodat het duidelijk zal zijn dat niemand uit dit boek een conclusie kan trekken die schadelijk is voor Joden. Als ik het lijden van de Joden in nauwe relatie breng met het lijden van Jezus, dan is dat niet om het systeem rond te hebben. Lijden is nooit in een systeem te krijgen en zeker dit lijden niet. Het lijden van Jezus aan het kruis is voor mij het diepste wat er bestaat. Het is de wijze waarop ik de aanwezigheid van God in de wereld ontmoet. In mijn boek breng ik het lijden van de Joden daarmee in direct verband. Zij staan in de onmiddellijke nabijheid van het kostbaarste wat er in mijn leven is. In de lijdensgeschiedenis van het volk zijn jullie in de onmiddellijke nabijheid van God, omdat Hij zelf daar is waar zijn volk is. Ik zie Hem zoals de rabbi die met zijn kinderen meegaat uit het getto van Warschau. Het is de Messias te midden van zijn volk. Het is zelfs de Heilige te midden van zijn volk. Hij is bij zijn volk wat er ook gebeurt. Dat geldt zelfs in het oordeel waarover de profeten spreken. Volgens Ezechiël is de heerlijkheid te midden van de ballingen aan de Kebar. Het uitspreken van deze nabijheid van God en Israël is de kern van mijn boek. Ik hoop daarmee te bereiken dat christenen niet langer zichzelf dichtbij God zullen beschouwen en de Joden aan de andere kant. De God van Israël is niet los verkrijgbaar. Wie Hem toebehoort, krijgt altijd de Joden erbij. En wie jullie kwetst, kwetst altijd Hemzelf. Jullie zijn nooit zoals andere mensen, net zo als mijn moeder nooit zomaar een vrouw is. Wie deze uitzonderingspositie als een bron voor negatieve discriminatie ziet, heeft er niets van begrepen. Die kent geen liefde voor God. Die handelt als iemand die zijn moeder veracht.

Dat is het eerste wat ik te zeggen heb. Dat is ten opzichte van christenen en van degenen die zich zo noemen. Voor hen is mijn boek allereerst geschreven. Deze boodschap is ook gericht tegen degenen die het geloof in de Gekruisigde misbruiken om hun haat tegen degenen die Hem het meest nabij zijn, te rechtvaardigen. Ik denk overigens dat tegen hen geen kruid gewassen is. Maar laten ze niet denken dat ze de Gekruisigde erin kunnen betrekken aan hun eigen kant. Want Hij is te midden van zijn volk.

Pas nadat ik dit tegen christenen en alles wat daarvan afgeleid is, heb gezegd, kan ik met jullie praten. We hebben dat op 8 september gedaan. Dat is niet eenvoudig voor ons beiden. In elk geval wil ik je zeggen dat ik niet bedoel dat je bij onze club zou moeten komen. Christus betuigen voor de Joden behoort geen zielewinnarij van christenen uit de heidenen te zijn. Verre van dat. Het is veel meer expressie van de verwondering dat God zozeer temidden van zijn volk is, dat Hij het diepste van hen deelt. Dat doet Hij in jullie lijden en dat doet hij in jullie oordeel. Dat is een God die mij als heiden moed geeft: de God die zich vereenzelvigd met degenen die de torah niet houden. Onzerzijds hebben we jullie niets te verwijten. Wij begrijpen de torah sowieso niet uit onszelf. Het gaat veel meer om de verwondering over God, van wie Israël belijdt dat Hij één is, die als Roepende en Schepper trouw blijft voor altijd, zelfs al moet Hij er zwaar voor boeten. De vraag van mij aan jou en jouw volk is: 'Is deze God niet zichtbaar in de gekruisigde Jezus?' Ik weet dat woorden makkelijk misverstanden oproepen. De schrijver is te beperkt in uitdrukkingsvermogen. De lezer en hoorder zijn te beperkt in hun verstaan. Beiden hebben we onze geschiedenis die ons gevoelig maakt, op een manier die we nooit helemaal van elkaar kunnen begrijpen. Beiden hebben we onze eigen karakters en wijze van uitdrukken. Ik hoop alleen dat je wilt aanvaarden dat jullie mij zeer nabij zijn en ik hoop dat je deze nabijheid aanvaardt, ook als die je hinderlijk is. Ik hoop vooral dat mensen bij ons in het christelijke huis zullen verstaan dat zij alleen in de nabijheid van de Joden hoop kunnen hebben. Ik hoop ook dat

ze daaruit consequenties zullen trekken als het er ooit weer op aan komt, zoals in het verleden, dat nooit verleden wordt. Want de Heer herinnert zich de namen.

Mijn hartelijke groet,
Bram

[Naar boven](#)

12 november 2003

Beste Bram,

Ik was oprecht geraakt door de vriendelijke toon van je reactie (29 oktober) op mijn interview in Woord en Dienst (16 oktober) dat betrekking had op onze dialoog in de Rode Hoed (8 september 2003) over je boek De kring om de messias: Israël als het volk van de lijdende Heer. Ik voel me bevestigd in de overtuiging dat je als persoon zoveel aardiger bent dan je theologie. Het doet me denken aan het inleidende hoofdstuk van het twaalfde-eeuwse theologische werk van Rabbi Jehuda Ha-Levi De Kuzari. De koning van de Khazaren die op zoek is naar de juiste weg, droomt daarin dat een engel tegen hem zegt: "Jouw manier van denken is werkelijk aangenaam voor de schepper, maar niet jouw manier van handelen."

Beste collega-theoloog Bram: je intenties zijn goed, maar je christelijke systematische theologie- die voor een groot deel bestaat uit de evaluatie van het Joodse volk en hun Torah- is te ongelofelijk voor woorden.

En te pijnlijk. Sorry. Het is spijtig dat in jouw theologie de authenticiteit van jouw Christendom afhankelijk is van de mislukking van het Jodendom en van het Joodse volk. Gelukkig heeft het Jodendom een meer royale houding. Het zou het Christendom niet veroordelen als een vergissing voor Christenen zoals jij het Jodendom veroordeelt als een vergissing - zelfs voor Joden!

Jij wilt dat je mede-Christenen accepteren dat God van iedereen het dichtst bij Zijn volk Israël staat. "Het uitspreken van deze nabijheid van God en Israël is de kern van mijn boek," schrijf je. Tot zover kan ik met je meegaan.

Maar vervolgens, in plaats van te leren van Joden hoe zij hun intimiteit met God ervaren, door hun ernaar te vragen en zorgvuldig naar hun getuigenis te luisteren, bouw je in groot vertrouwen voort op jouw systematische interpretatie van het Christendom om aan je mede-Christenen het karakter van deze intimiteit uit te leggen: dat in en door ons lijden, vervolgingen enz., God zijn diepste intimiteit met ons tot uitdrukking brengt: "... God zozeer temidden van zijn volk is dat Hij het diepste van hen deelt. Dat doet Hij in jullie lijden en dat doet Hij in jullie oordeel." Als je het aan levende Joden, zoals ik, had gevraagd, dan zou je gehoord hebben dat Joden de diepste intimiteit met God ervaren in Zijn Torah leren met hen in de beit ha-midrash (Torah studiehuis) en niet in hun lijden door of voor Hem.

"Sinds de dag dat de tempel verwoest werd, heeft de Heilige, gezegend zij Hij, niet anders in deze wereld dan vier el Halakha (joodse wetstraditie)" (Babylonische Talmoed, Berachot 8a). Elke dag reciteren we een vaststaande zegenspreuk om onze waardering uit te drukken " dat God Zijn volk Israël de Torah leert."

Daarom vraag ik mij af: waarom projecteer je het lijden op ons, joden, als het middel voor onze grootste intimiteit met God? Komt dat niet omdat je in het lijden van Jezus het meest authentieke voorbeeld ziet van ontmoeting met God? "Het lijden van Jezus aan het kruis is voor mij het diepste wat er bestaat. Het is de wijze waarop ik de aanwezigheid van God in de wereld ontmoet." Dus vanzelfsprekend uit jij je solidariteit met ons, Joden, en bevoorrecht je ons met christelijke liefde door ons in jouw christelijk referentiekader in te passen. Zou het kunnen dat je niet weet dat wij deze voorrechten afwijzen en zelfs onbehoorlijk vinden?

Want wanneer ons gevraagd zou worden: "is jullie lijden welkom?" Dan zouden we ondubbelzinnig antwoorden: "noch dat, noch de beloning ervan" (Talmud, Berachot 5b).

Zie je, mijn beste Bram, wij heiligen het lijden niet, zoals jij dat doet, wij heiligen God. Lijden is een vreselijk gegeven dat bij tijden gedragen moet worden, maar het bepaalt niet onze houding tot het leven, noch tot God. Bij ons draait het om leven en liefde. De Mitsvot (geboden) zijn het liefdesgeschenk van een creatieve God die ons uitzoekt als vrolijke en creatieve partners, niet als rouwdragers of martelaren. Lijden is de prijs die we soms, gewild of ongewild, moeten betalen om de joodse verbondenheid met de Torah en de hoop op een betere wereld vast te houden.

Na afloop waarderen we dergelijke heldhaftigheid als kiddoesj HaSjem, de heiliging van Gods naam.

Je eindigt je brief aan mij zo onschuldig : "De vraag van mij aan jou en jouw volk is: 'Is deze God niet zichtbaar in de gekruisigde Jezus?'"

Beste, beste Bram, vergeef me, maar heb je 2000 jaar lang niet geluisterd? Hoe vaak moeten we NEE zeggen voordat je ons "nee" als antwoord accepteert? Hoeveel inquisities, pogroms, antisemitische vervolgingen als gevolg van onze afwijzing zijn er nodig om je ervan te overtuigen dat wij God niet in Jezus waarnemen op een meer speciale manier dan in elk ander menselijk wezen dat "geliefd is, omdat het geschapen is naar Gods beeld" (Mishna, Avot 3:18)? Wij accepteren ook dat hij voor Christenen veel meer betekent.

Jij schrijft dat de God die je op ons projecteert, jou inspireert: "dat is een God die mij als heiden moed geeft," maar vervolgens kwalificeer je dit door iets dat klinkt als een, vergeef me alsjeblieft, zeer arrogante evaluatie: "de God die zich vereenzelvigd met degenen die de Torah niet houden." Voel je niet hoe onbeleefd het is om ons te veroordelen? Realiseer je je niet dat door jezelf als rechter aan te stellen over onze naleving van de Torah, je onbewust de oude triomfalistische Christelijke houding navolgt, waarin men God in zijn bezit heeft alsof men precies weet hoe Hij de wereld bestiert? Zou bescheidenheid niet gepaster zijn, in aanmerking genomen dat wij mensen, Christenen inclusief, pijnlijk onwetend zijn omtrent Gods werken en Zijn relaties?

Ik waardeer je gevoel van solidariteit met ons, Joden: "ik hoop vooral dat mensen bij ons in het christelijke huis zullen verstaan dat zij alleen in de nabijheid van de Joden hoop kunnen hebben..." Maar eerlijk, Bram, en vergeef me nogmaals, is deze hoop consistent met de beledigende opmerkingen op de allerlaatste pagina van je boek: "Zij [Israël] verstaan hun eigen schrift niet meer" (pag. 399) en "God is de Joden van meet af nabij ... Maar ze hebben Hem nooit begrepen... Hij was hun ook teveel in de vervulling van de Torah..." (pag. 400) ?

Natuurlijk was dit goed bedoeld, maar dat maakt je theologie alleen maar gevaarlijker door het gebrek aan respect dat daarin getoond wordt tegenover het Joodse volk (waar mijn ouders, grootouders enz. deel van uitmaken), die zijn leven voor God en de Torah gegeven heeft, tot in de dood wanneer dat nodig was. Komt het op jou niet over als het toppunt van gotspe, vergeef me deze sterke term, om te theologiseren vanuit een Christelijke traditie die in elk continent van de wereld mensen heeft vervolgd om hun geloof en te claimen dat het de Joden zijn die God en Zijn Torah nooit begrepen hebben? Maar jullie wel !?

Mijn beste Bram, we willen duidelijk en eerlijk tegen elkaar zijn omwille van echte vriendschap en verzoening: wij Joden waren nooit en zullen nooit zijn "de kring om de messias", zoals jij dat beschrijft. Vat dit niet op als zou ik de discussie niet willen voortzetten. In tegendeel, het is duidelijk dat de Christelijke theologie een nieuwe richting nodig heeft en dat er Christenen zijn in Nederland en elders die hieraan werken, wetende dat dit alleen mogelijk is door samenwerking met geleerden in de rabbijnse traditie. Zij zijn er zich volledig van bewust dat de Jood Jezus hoogst waarschijnlijk het best begrepen werd door degenen die zijn leef- en denkwereld deelden, een gegeven dat bedroevend lang onderdrukt is in de Christelijke geschiedenis.

Ik hecht veel waarde aan deze gedachtewisseling, mogelijk gemaakt door jouw openhartigheid, evenals aan de persoonlijke kans om bij te dragen aan deze poging.

Met respect en vriendelijke groeten,

Tzvi

Rabbin Dr. Tzvi Marx

Directeur B. Folkertsma Stichting voor Talmudica, Hilversum

Docent Jodendom, Religie studies, Radboud Universiteit Nijmegen